

IN THE SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATIONS

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2026.88.1>

Human rights journalism in Ukraine: The path from human rights activism to differentiated practice

Kostiantyn Shenderovskij, Oleksandr Chekmyshev
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The issues of the formation of human rights journalism in Ukraine are poorly researched. The Code of Ethics of a Ukrainian journalist requires maximum attention to the observance of human rights at a time when journalistic materials about human rights often appear in the information space. Since 2011, the journalistic community has been actively discussing the need for special media topics, tools, and tactics, which were later defined as human rights or advocacy journalism practice. The purpose of scientific research is to identify the stages of the formation of human rights journalism in Ukraine, to typify the components and boundaries of the subject definition. Conclusions. Human rights journalism in Ukraine has gone from journalistic activism in human rights to a complex differentiated practice. The forms of this practice (advocacy, social and human rights journalism, and journalism of human rights) are not autonomous, they interact, and complement each other. The indicated construction of human rights journalism based on the unique Ukrainian experience of confronting discrimination, systemic human rights violations and Russian aggression can become a reliable tool for protecting democracy in other countries of the world.

Keywords: human rights journalism, advocacy journalism, social and human rights journalism, journalism of human rights

Citation: Шендеровський, К., Чекишев, О. (2026). Правозахисна журналістика в Україні: шлях від активізму в правозахисті до диференційованої практики. *Наукові записки інституту журналістики*, 88 (1), 8–23. <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2026.88.1>

Copyright: © 2026 Костянтин Шендеровський, Олександр Чекишев. This is an open-access draft article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Правозахисна журналістика в Україні: шлях від активізму в правозахисті до диференційованої практики

Костянтин Шендеровський, Олександр Чекмишев
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Питання становлення правозахисної журналістики в Україні є малодослідженими. Кодекс етики українського журналіста вимагає максимальної уваги до дотримання прав людини в той час, коли в інформаційному просторі часто з'являються журналістські матеріали про права людини. З 2011 року журналістська спільнота активно обговорює потребу у спеціальних медіаформах, інструментах, тактиках, які в подальшому було визначено як правозахисна чи адвокаційна журналістська практика. **Мета наукової розвідки** – виявити етапи становлення правозахисної журналістики в Україні, типізувати складники та межі предметного визначення. **Висновки.** Правозахисна журналістика в Україні пройшла шлях від журналістського активізму в правозахисті до комплексної диференційованої практики. Форми цієї практики (адвокаційна, соціально-правозахисна журналістика та журналістика правозахисту) не є автономними, перебувають у взаємодії, доповнюють одна одну. Означена конструкція правозахисної журналістики на унікальному українському досвіді протистояння дискримінації, системним порушенням прав людини та російській агресії може стати надійним знаряддям захисту демократії і в інших країнах світу.

Ключові слова: правозахисна журналістика, адвокаційна журналістика, соціально-правозахисна журналістика, журналістика правозахисту

З настанням Незалежності України в 1991 році тема прав людини так чи інакше порушувалася в журналістських матеріалах, але питання становлення правозахисної журналістики в Україні є малодослідженим.

Актуальність теми впливає з еволюції сучасного медіапростору в Україні та ґрунтується на протиставленні парадигми закритого суспільства, що спирається на обмеження прав людини, маніпулятивні технології та парадигми відкритого демократичного суспільства. У цій статті використовується концептуальний напрям, у рамках якого роз'яснюється поняття «правозахисна журналістика в Україні», так як «захист прав людини» в кожному суспільстві (національний рівень) є важливою частиною сучасної міжнародної концепції прав людини, яка склалася історично і відображена у сучасних міжнародних, національних документах з прав людини. У суспільстві, де права людини є знехтуваними аж до систематичного порушення, журналістика є приреченою, якщо мова про журналістику, а не пропаганду, комерційне замовлення чи політтехнологію.

Костянтин Шендеровський <https://orcid.org/0009-0006-8523-7120>

Олександр Чекмишев <https://orcid.org/0000-0001-6097-9212>

Цю статтю було опубліковано спочатку онлайн 19 січня 2026 року. Її виконано в рамках наукового-дослідної роботи кафедри соціальних комунікацій Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. У розробленні дослідження, зборі, аналізі чи інтерпретації даних, у написанні рукопису спонсори участі не брали.

Листування щодо цієї статті слід надсилати на адресу Костянтина Шендеровського: kshenderovskij5@knu.ua

Теоретичне підґрунтя

У міжнародному просторі дуже обмежена увага до правозахисної журналістики переважно зосереджена на двох концептуальних баченнях. По-перше, це так звані адвокаційні видання: адвокаційні журнали, які називають *альтернативними виданнями*, «мають заявлену упередженість, публічно визнану редакційну точку зору, вони відкрито говорять про свою редакційну позицію навіть у заголовку» (У кожного новинного видання є своя «упередженість», 2000). По-друге, це *журналістика з прав людини*, яка часто асоціюється з висвітленням порушень прав людини (Shaw, 2012).

Правозахисну журналістику в Україні, як новий та інноваційний вид української журналістики, досліджували І. Виртосу (Виртосу, Шендеровський, 2018), І. Белінська (Белінська, Шендеровський, 2020), М. Бутиріна (Бутиріна, 2018), П. Мірошніченко (Мірошніченко, 2018), Н. Островська (Островська, Шендеровський, 2021), Ю. Попович (Попович, 2020), Т. Сашук (Сашук, Шендеровський, 2020), В. Тарасюк (Тарасюк, 2018), Л. Чернявська (Чернявська, 2020) та інші. Дослідники приділяють увагу передумовам становлення правозахисної журналістики, висвітленню нею діяльності механізмів захисту прав людини, протидії дискримінації, ксенофобії, мови ненависті, висвітленню мирних зібрань, тем так званих вразливих, маломобільних, стигматизованих людей, реформ правоохоронних органів та місць несвободи, процесів інклюзії тощо.

Нові виклики повномасштабної російсько-української війни ставлять під сумнів ефективність міжнародних інституцій із захисту прав людини, натомість поширюється деперсоналізація, дегуманізація, делегітимізація як цілеспрямовані засоби впливу на людей. Нові тривожні тенденції українського медіаринку щодо поширення неправди, інформаційних атак на опозицію, довільне тлумачення владою фундаментальних прав людини активно знецінюють саму потребу моделювати післявоєнний період. Зазначене може перетворити і результати освіти в журналістиці, і результати наявних досліджень на просування ідеальних форм та предметів діяльності або стати знаряддям недемократичного майбутнього. Прикладом останнього є та ж Росія: спочатку, наприклад, соціальну журналістику було псевдонауковцями возведено в статус основного потенціалу журналістської компетентності, потім вона набула чинності як журналістика соціальної сфери, а тепер є засобом виправдання воєнних злочинів російського режиму. В країні-агресорці правозахисна журналістика не набула жодних форм. Також вона відсутня в Білорусії, а в Китаї (наші дослідження 2012–2013 років) існує як журналістика опозиції до правлячого режиму. Чому? Відповідь присутня на поверхні: коли журналістика за сенсом, намірами, наративами та завданнями не ґрунтується на цінностях прав людини – вона стає засобом легалізації не людини, а влади, засобом виправдання помилок та злочинів влади.

Теоретико-методологічне підґрунтя правозахисної журналістики в Україні зумовлене специфікою, особливостями розвитку демократичних та євроінтеграційних процесів, станом правосуддя та правозахисту, що робить їх унікальними та неповторними, такими, що не піддаються порівнянню з міжнародними журналістськими практиками. Теоретичне обґрунтування правозахисної журналістики базується на таких чотирьох концептуальних підходах:

- *правозахисний підхід*, заснований на праві захищати права людини та суспільні інтереси, який базується на міжнародних та європейських нормах, принципах та стандартах правозахисту або діяльності правозахисників, правозахисних організацій. *Інституціоналізація правозахисного підходу* починається з 80-х років ХХ ст.: у Гельсінському Заключному акті 1975 р. держави-учасниці тоді ще Народи з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ) визнали *право кожної особи знати свої права і діяти у відповідності з ними*. Пізніше було також визнано *право запитувати й отримувати допомогу від інших для захисту прав лю-*

дини та допомагати іншим у захисті прав людини. Надалі у 1998 році як у Декларації Організації Об'єднаних Націй право і обов'язок окремих осіб, груп та органів суспільства про-сувати і захищати загально визнані права людини та основоположні свободи (Про право і обов'язок, 1998) набуло закріплення і в зобов'язаннях української держави. В 2008 році Рада Європи затвердила Настанови ЄС щодо захисту правозахисників. На саміті ОБСЄ в Астані в 2010 р. держави-учасниці знову визнали важливу роль громадянського суспільства і вільних ЗМІ у сприянні забезпеченню повної поваги до прав людини. В 2011 році Рада з прав людини ООН приймає стандарт публічної підтримки правозахисників, а в 2013 році – стандарт вільного доступу та вибору засобів масової інформації правозахисниками (Резолюція Ради з прав людини, квітень 2013 р. Документ ООН: A / HRC / RES / 22/6), ОР 7.). Прийняття інших принципів та стандартів було завершено в 2017 році (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН, грудень 2017 р. (Керівні принципи, 2015);

- *людиноцентричний підхід*, що базується на правах людини (ППЛ / HRBA) – це рамковий підхід подолання знецінення людини до її розвитку в суспільстві, в основі якого лежать міжнародні, національні стандарти у сфері прав людини, а також діяльність, спрямована на просування і захист прав людини в усіх суспільних сферах. Основна увага зосереджується на стійкості в розвитку громад, спільнот та розширенні їх можливостей. Це означає прояв поваги до людини, відсутність дискримінаційного та упередженого ставлення і, навпаки, бажання допомогти і робити все відкрито, прозоро. На практиці це означає якісні ознаки небайдужості, співучасті та втручання в ситуації, у яких порушуються права людини;

- *Національна стратегія у сфері прав людини* (Про Національну стратегію, 2021), з головним результатом в забезпеченні «пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника у процесі формування та реалізації державної політики, здійснення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо;

- *формування образу людини, яка має права людини* – концептуальний науково-практичний підхід, у рамках якого роз'яснюється поняття «людина», що покладене в основу сучасної концепції прав людини. Цей підхід покликаний допомогти розробити такий «образ людини» (англійською – the image of the person), з яким могли б погодитись усі світові культури. Основні засади та спрямування підходу визначив Вінфрід Брюггер (Brugger, 1995). Серед українських дослідників важливими є роботи Шульської Н., Зінчук Р., Гундерук О. (образ людини з інвалідністю), Тарасюка В. (образ ромів), Іванюхи Т., Мединської О., Чернявської Л., Соломахіна А., Синоруб Г. (образ дітей), Попович Ю. (образ кримських татар), Єрмакової І., Яресько К. (образ бездомних), Колупаєвої О. (образ ув'язнених) та інших.

Правозахисна журналістика в Україні апіорі є людиноцентричною, адвокаційною, конструктивною та відноситься до провідних засобів соціальної інженерії в соціальних комунікаціях українського суспільства. Означені підходи сформували передумову для науково-практичного дискурсу серед викладачів журналістики, правозахисників та експертів медіадіяльності в 2017–2022 роках щодо розвитку соціально-правозахисної методології реформування українського медіаринку. **Мета наукової розвідки** – виявити етапи становлення правозахисної журналістики в Україні, типізувати складники та межі предметного визначення.

Метод

Відповідно до мети наукової розвідки використано два методи: найпоширеніший метод в журналістикознавстві – *метод аналізу документів* (підручників, статей, задокументованих публічних виступів та інше), що дозволяє виявити предметні складники правозахисної журналістики як процесів інституціоналізації в журналістській діяльності (наміри, цінності,

суспільні сфери впливу, цілі, завдання, функції, ролі, особливості та інше), та *метод типологізації*, який дозволяє виокремити стійкі ознаки і властивості правозахисної журналістики як об'єкта дослідження.

Результати і обговорення

Вперше про правозахисну журналістику як напрям в Україні публічно заговорили наприкінці 2011 – початку 2012 років. Правозахисну журналістику як практику та нову журналістську діяльність формують такі журналістські персоналії, як Тетяна Печончик, Максим Буткевич, Ірина Виртосу, Вікторія Кобиляцька, Олександр Бурмагін, Марія Томак та інші. Серія публічних виступів, семінарів, тренінгів, спрямованих на середовище журналістів, дозволили протягом 2012–2013 років запропонувати науково-практичному журналістському середовищу два принципових та взаємообумовлених завдання: розвиток української журналістики на цінностях прав людини та становлення правозахисної журналістики як адвокаційної.

У 2012 році Ірина Виртосу (Виртосу, 2012) в журналістському матеріалі «Журналістика як правозахист» визначає початком правозахисної журналістики від авторського мотиваційного стану «занурення» до «інформаційного поля» діяльності правозахисних організацій, а тематичний напрям реалізації прав людини дуже затребуваним та багатоголосим, як і діяльність правозахисників в Україні. Не оминає авторка і розгляд дилеми між традиційною журналістикою та значущою потребою в інформації про захист прав людини в українському суспільстві.

У 2013 році Правозахисний центр «Поступ» видає посібник для журналістів «Адвокаційна журналістика: світовий та український досвід» (Адвокаційна журналістика, 2013). Ця публікація продовжує серію «посібників для журналістів з активною громадянською позицією», започатковану у 2011 році і присвячену діям журналістів з утвердження цінностей та захисту прав людини. У посібнику його авторки Ірина Виртосу та Світлана Бацюкова узагальнили досвід проведення кампаній просування громадських інтересів з урахуванням специфіки журналістської діяльності. Глибинного дослідження адвокаційної журналістики не проводилось. Але посібник використовувався для тренінгового навчання журналістів регіональних видань та самоосвіти журналістів. Саме в регіональних журналістських спільнотах протягом 2012–2014 років поширюється комбіноване поняття «правозахисна (адвокаційна) журналістика» та рольова значущість нової професійної діяльності як *унікальної діяльності*, а саме: правозахисна журналістика – це професійна інформація про реалізацію в Україні прав людини, діяльність національних та міжнародних механізмів захисту прав людини з активним використанням адвокаційних інструментів. Адвокація як якісна ознака правозахисних журналістських матеріалів зазнає досить великого опору (Виртосу, 2019) з боку різних журналістських та навколо журналістських кіл: окремі бізнес-компанії, громадські та благодійні організації, політичні партії, органи влади задля досягнення власних цілей запускають свої адвокаційні кампанії, в яких нерідко беруть участь журналісти, навіть не здогадуючись, що їх використовують. Причому адвокаційні кампанії завуальовують істинну суть «благими намірами». Настає період, коли для журналістів, редакцій принциповим є вміння розрізняти адвокацію в правозахисній журналістиці, яка базується на відповідному суспільному інтересі, та адвокацію як лобювання вузьких, часто матеріалізованих, потреб.

Революція Гідності 2013–2014 років та окупація Криму, частини Донецької та Луганської областей у 2014 році активізували становлення правозахисної журналістики: формується журналістська мережа з прав людини, яка охоплює понад двісті журналістів, а досвід правозахисної журналістики активно формують Ольга Ситник (редакторка «Української

правди. Життя»), Лариса Денисенко (проєктами «Чайник», «Ген справедливості» на «Громадському радіо» та авторськими колонками в різних виданнях, зокрема DW/ Deutsche Welle українська редакція), Ірина Славінська (теми гендерної рівності для «Громадського радіо»), медіапроєкт «Повага» та авторські колонки на тему фемінізму в жіночих глянцевиx виданнях), Христина Бердинських (авторський проєкт «Є люди» на фейсбук-сторінці, який згодом вийшов за межі персонального блогу – історії про учасників та учасниць Євромайдану перекладався понад 15 мовами світу), Настя Станко (воєнна кореспондентка, спеціально для hromadske.ua /Громадське телебачення), Анастасія Москвічова («Радіо Свобода»), Катерина Сергацкова (теми прав людини в Криму, зокрема – для УП. Життя), Антон Наумлюк (теми становища кримських татар, зокрема для «Радіо Свобода»), Емма Антонюк (тема прав жінок, фемінізму, зокрема «Гендер в деталях») та інші.

У 2014–2016 роках виокремлюється ціла низка незалежних ЗМІ, медійних ресурсів або медіапроєктів із публічною правозахисною редакційною політикою, таких як: «ZMINA.info» (раніше – сайт Центру інформації про права людини (<https://zmina.info/>)), «Гендер у деталях» (<https://genderindetail.org.ua/>), «Громадське (hromadske) ТБ» (<https://hromadske.ua/>), «Грати» (<https://graty.me/uk/>), «Заборона» (<https://zaborona.com/>), «Повага» (<https://povaha.org.ua/>), «Радіо Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org/>), «Українська правда. Життя» (<https://life.prawda.com.ua/>).

З 2014 року формується новий компонент в правозахисній журналістиці – власне боротьба за свої права журналістами та публічними діячами та діячками в окупації, їх подальше ув'язнення окупаційною владою, незаконні вироки за їхню професійну діяльність. Серед авторів цих матеріалів потрібно назвати кінорежисера Олега Сенцова, журналістів Миколу Семена та Романа Сущенка, публіциста Геннадія Афанасєва, правозахисника Максима Буткевича, активістку Лену Умерову, журналістку Ірину Данилович, журналіста Сергія Цигіпа та багато інших. На їх захист і визволення велися й ведуться адвокаційні кампанії, участь у яких беруть як провідні всеукраїнські ЗМІ, так і регіональні медіакомпанії, тим самим транслюючи цінності прав людини і необхідність журналістові і цілій редакції мати активну громадянську позицію.

У 2015 році Лариса Денисенко в інтерв'ю для DW означила (Денисенко, 2015), а в 2021 році авторка публічно представила для розгляду викладачами журналістики *стандарт правозахисної журналістики як праволюдність*: «стандарт зміни мислення в журналістиці, який не продукує залежність від влади, не визначає першість держави/влади над людиною, її правами, а розвиває мислення та практику на цінностях прав людини». *Праволюдність* – це не ідеологія, а професійний стандарт у журналістиці, заснований на нормах діючої Конституції України. *Праволюдність* – це людиноцентричність: розглядати будь-яке рішення через призму цінностей прав людини; фокус не на умовній людині, а на конкретній людині, яка є носієм прав людини. *Праволюдність* – це інклюзивність мови, мислення, намірів, а не позірна толерантність.

Особливе значення для теоретичного обґрунтування правозахисної журналістики мали результати національного дослідження «Що українці знають та думають про права людини» в 2016–2018 роках (Що українці знають, 2018). За даними опитувань більшість громадян України дізнаються про права людини від ЗМІ: 54.5 % українців дізнавалися про права людини з телевізійних програм, з інтернет-сайтів – 38.2 %, з газет – 17 %, з обговорень на інтернет-форумах та в соціальних мережах – 13.2 %, з радіопередач – 12.1 %. Автори дослідження роблять висновок про те, що якість журналістики з висвітлення тем, дотичних до прав людини, має значний вплив на поінформованість їхніх читачів про власні права, а чутливість, толерантність, людиноорієнтованість та інклюзивність у журналістських матеріалах, уникнення практик, які суперечать правам людини, сприяють, крім того, розвитку стійкого та гуманного суспільства. Таким чином, визначається чергова роль правозахисної

журналістики як журналістики впливу на розвиток стійкого, гуманного, демократичного суспільства в Україні.

У 2018 році в статті «Правозахисна або адвокаційна журналістика: концептуальний підхід становлення та розвитку медіадіяльності» (Виртосу, Шендеровський, 2018) автори визначають адвокаційну журналістику ширшим поняттям за правозахисну журналістику, яка активно розвивається після Революції Гідності (хоча практикувалася ще задовго до цієї події) з особливою професійною місією: інформаційний супровід змін в політиці та практиці захисту прав людини. При цьому адвокаційна журналістика вже розглядається як журналістика сенсів і системності в захисті прав людини, а не тільки через інструменти медіаадвокації. Автори пропонують розвивати практику правозахисної журналістики у подвійних межах її визначення: з одного боку, правозахисна журналістика в Україні як тематична спеціалізація, яка охоплює широке коло правозахисних медіаатем, – і традиційних (інтеграція та розвиток людини в українському суспільстві), і нових (чутливо-конфліктні теми в умовах війни, представлення голосів вразливих груп населення тощо); з іншого боку, правозахисна журналістика як інформаційний супровід змін у політиці, правозахисного активізму, боротьби за права так званих вразливих груп населення, з ключовою роллю журналіста, його включеності у ці зміни. Провідною роллю правозахисної журналістики визначається рольова спроможність модерувати діалог між людиною, владою, правозахисниками та спільнотами.

З 2018 року активізуються наукові та навчальні розвідки з метою виявлення особливостей та нових правил журналістського висвітлення на цінностях прав людини (1) судових процесів та проблематики правосуддя; (2) обмежень, бар'єрів, порушень прав людини при взаємодії соціумів/суспільства з людьми з інвалідністю, дітьми та підлітками, ВПО, ЛГБТК+спільнотами, жінками, людьми старшого віку, залученими в секс-роботу жінками та чоловіками, людьми з психосоціальними порушеннями, маломобільними групами населення тощо; (3) національних меншин, етнічних груп та протидії мові ворожнечі, насильства, злочинів на ґрунті ненависті. Означені вектори дозволяють розглядати *показники чутливості правозахисної журналістики* щодо висвітлення стану та проблем українського правосуддя, інклюзивних процесів, протидії дискримінації за ознаками людської різноманітності. Чутливість правозахисної журналістики є спеціальним акторським маркером при виборі людських історій, діалогів, дій, фактів порушення прав людини. Власне *чутливість* стає передумовою поєднання соціального та правозахисного сенсу.

У роботі «До питання інституційного розвитку соціально значущої (соціально-правозахисної) медіадіяльності в Україні: алгоритм раціонального та сенситивного комбінування» (Сащук, Шендеровський, 2020) автори пропонують визначення *соціально-правозахисної журналістики* як диференційованої та інклюзивної видової діяльності та алгоритм раціонального й сенситивного комбінування як передумову для багатовекторних предметних досліджень щодо утвердження цінностей прав людини. Журналістки Олександра Голуб, Єлизавета Кузьменко в «Пораднику висвітлення соціальних прав та вразливих груп в українських медіа» (Голуб, Кузьменко, 2020), актуалізують одне із завдань журналістів – висвітлювати важливі та гострі теми, які турбують суспільство: теми соціальної несправедливості та порушення прав людини в соціальній сфері. У пораднику для журналістів «Особливості висвітлення життя ключових груп населення» (Особливості висвітлення, 2021) Олександра Горчинська визначає реальну потребу в суттєвому розширенні журналістських матеріалів про так звані вразливі, стигматизовані групи людей за місцем проживання, роботи, навчання, лікування тощо, формує визначення такої журналістики як соціально-толерантної з базовою ознакою, за якою можна розпізнати таку журналістську діяльність: в центрі такого журналістського матеріалу завжди знаходиться пересічна людина, яка має права людини/

чий права людини порушують оточуючі, влада. За визначених умов, правозахисна журналістика органічно поєднує свою спроможність з передовою судовою журналістикою, журналістикою ненасильства, журналістикою толерантності та гендерної рівності, журналістикою соціальною та протидії соціальній несправедливості, що дозволяє виявити не тільки спільні тематичні напрямки, стилі, жанрові особливості, а власне передумови *розвитку соціально-правозахисної журналістики як окремого виду сучасної журналістської діяльності* в Україні. Зазначена тенденція зберігається до початку повномасштабної російсько-української війни 2022 р., а в 2022–2025 роках зазначена тенденція обумовлює *чутливість до людей, які постраждали під час війни та журналістською співучастю у документуванні воєнних злочинів*.

З 2017 по 2021 роки реалізовано програми підвищення кваліфікації «Академія з прав людини для викладачів/викладачок журналістики», до якої приєдналися представники та представниці 23 кафедр журналістики українських університетів. У 2018, 2019 та 2020 роках відповідно пройшли три медіафестивалі «Праволюдність» молодих журналістів/журналісток та студентів-журналістів/журналісток за участю 548 учасників та 53 медіаекспертів із прав людини. Навчально-науковий інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка рекомендував до друку збірники лекцій «Права людини та мас-медіа в Україні» у трьох частинах, що сформувало якісну передумову для викладання навчальних дисциплін (на кінець 2023 року в 17 університетах студенти обирають курси спеціалізації або навчальні модулі з правозахисної та соціально-правозахисної журналістики).

У роботі «Правозахисна журналістика: осмислення шляхів розвитку» (Виртосу, Марченко, 2021) авторки визначають те, що правозахисна журналістика в Україні проходить непростий шлях, щоби ствердитися як напрям, як фахова тема, як спеціалізація, як журналістика на цінностях прав людини. Іншими словами, *правозахисна журналістика – це зміст, це сутність, це віра в те, що конкретна людина може змінити державу*. І саме сутність, а не форма (наприклад використання інструментів адвокації) визначає правозахисну журналістику.

Журналіст Микола Мирний (1.11 2023 р.) під час публічного виступу перед студентами, викладачами навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка наголосив та аргументував, що *сучасна правозахисна журналістика – це журналістика правозахисту і в умовах миру, і в умовах війни*. Позиція Миколи Мирного ґрунтується на вміннях правозахисних журналістів інформувати системно (надавати пріоритети системним викликам) та зрозуміло розкривати правозахисні теми для широкої аудиторії. Журналістка Ірина Седова (9.11 2023 р.) також під час публічного виступу перед студентами, викладачами навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка означила, що *сенси правозахисної журналістики під час війни – впливати на свідомість людей, боротись за людську ідентичність та цінності прав людини*.

Олександра Матвійчук, юристка-правозахисниця, Нобелівська лауреатка премії миру, в публічному виступі (Права людини та війна, 2024) зазначила, що журналістика під час війни – це не лише про інформування, а й про формування доказів, розкриття правди та боротьбу за справедливість для України та світу, як інструмент досягнення справжнього миру. Олександра Матвійчук наголошує, що журналісти в умовах війни є надзвичайно важливими союзниками правозахисників, адже їхні матеріали допомагають фіксувати воєнні злочини та злочини проти людяності, збирати докази для майбутніх трибуналів, розповідати світові про реальність, а також навчати журналістів, як правильно документувати свідчення та не допускати безкарності винних, що є ключовим для відновлення справедливості

та миру, а не лише припинення бойових дій. Олександра Матвійчук визначає для правозахисної журналістики чотири категорії принципових намірів в умовах війни, а саме: правда, справедливість, сенси та людина, а головний результат – це як і в боротьбі за права людини – «біг на довгу дистанцію» як стратегічний для українського суспільства (Матвійчук, 2019).

Особливі цілі та завдання для правозахисної журналістики в Україні потребують спеціальної уваги до розв’язання питання, як не втратити довіру аудиторії в умовах поляризації, втоми від новин і поширення дезінформації. В своїх дослідженнях та подкастах «Лабораторія журналістики суспільного інтересу» акцентує увагу на тому, чому звичні підходи – емоційні заклики чи спрощені наративи – не завжди працюють, і як адаптувати формат матеріалів, аби вони залишалися переконливими, як залучати широку аудиторію до складних тем – через особисті історії, фактчекінг та дослідження мотивації глядачів/слухачів/читачів, як правозахисна журналістика може підтримувати суспільну довіру навіть у кризові періоди і які методи допомагають краще доносити зміст правозахисних матеріалів у різних контекстах.

Аналіз посібників, лекцій, наукових статей, журналістських матеріалів, публічних виступів та презентацій в період 2011–2025 років дозволяють виявити три типові форми практики правозахисної журналістики в Україні (адвокаційна, соціально-правозахисна, журналістика правозахисту) та типізувати складові предметного визначення правозахисної журналістики (див. Табл. 1). Усі виявлені ознаки об’єднані наміром інвестування в професію та українське суспільство системи цінностей, принципів, правил, які зумовлюють фокус на сучасну людину, та її включеності в стратегічні процеси євроінтеграції України, а також об’єднані на протидію процесам деперсоналізації, дегуманізації, делегітимізації, дискримінації та розділеності в українському суспільстві. До типових ознак правозахисної журналістики відносимо такі: (1) *людиноцентризм*, як журналістський фокус на людину, яка має права людини та ними користується або обмежена в реалізації; (2) *інклюзивність*, як системне висвітлення процесів прийняття та включення в суспільну діяльність так званих вразливих, маломобільних, стигматизованих людей; (3) *протидії дискримінації*, катуванням, мові ворожнечі, злочинам на ґрунті ненависті, нелюдському поводженню, як системного висвітлення фактів, причин, наслідків; (4) *гендерну рівність*, як системне дотримання балансу в матеріалах та актуалізація тем активної участі жінок в процесах розвитку українського суспільства; (5) *адвокація змін* норм, рішень, які унеможливають або обмежують реалізацію прав людини як системного висвітлення громадянського активізму та розвиток конструктивного розгляду проблемних питань; (6) *інформаційна включеність* в механізми захисту прав людини як системне інформування про результати незалежних досліджень правозахисних організацій, виявлені факти та заходи боротьби за реалізацію прав людини з боку української влади різних рівнів; (7) документування воєнних злочинів в журналістських матеріалах; (8) *постійна взаємодія з цільовою аудиторією*.

Таблиця 1.
Сутність та типові ознаки становлення правозахисної журналістики в Україні

Форми практики	Правозахисна журналістика в Україні		
	Адвокаційна журналістика	Соціально-правозахисна журналістика	Журналістика правозахисту
Типовий журналістський фокус та чутливість	Люди, чий права людини порушуються владою . <i>Чутлива</i> до змін в реалізації прав людини.	Ознаки людської різноманітності. <i>Чутлива</i> до людського розмаїття, проявів дискримінації та ксенофобії.	Боротьба за права людини та реформування механізмів захисту прав людини.

	<i>Чутлива</i> до конкретної ситуації та малих груп людей.	<i>Чутлива</i> до людей з травматичним досвідом, постраждалих від війни, насильства, торгівлі людьми та інше. <i>Чутлива</i> до становища людей в місцях неволі. <i>Чутлива</i> до висвітлення стану та проблем українського правосуддя.	<i>Чутлива</i> до системних порушень прав людини. <i>Чутлива</i> до конкретної ситуації порушення прав людини. <i>Чутлива</i> до порушення прав людини по відношенню до журналістів, медійників.
Типовий намір	Зміни норм та рішень, які обмежують реалізацію прав людини	Виявлення бар'єрів за ознаками людської різноманітності та протидія дискримінації, катуванням, мові ворожнечі, злочинам на ґрунті ненависті, нелюдському поводженню	Інформування про діяльність правозахисників та правозахисних організацій як незалежних агентів суспільних змін
Типова предметна сфера	Сфера політики та практики адвокації прав людини.	Сфера інклюзії та інклюзивних процесів. Сфера меншин та людського розмаїття в українському суспільстві.	Сфера міжнародних та національних механізмів захисту прав людини.
Типовий результат (ціль)	Інформування про порушення прав людини та форми, шляхи подолання або мінімізації наслідків цих порушень у житті людини/людей.	Утвердження людського розмаїття та популяризація шляхів захисту прав людини в бар'єрному, недоступному, дискримінаційному середовищі.	Актуалізація правозахисного активізму та правозахисної діяльності як можливостей, нових знань та умов для участі сучасної людини.
Типові функції	Адвокаційна: зміни в політиці та практиці реалізації прав людини в Україні засобами журналістики. Модерація діалогу між людиною, владою, правозахисниками і спільнотами. Інформаційна: інформування про права	Інформаційна: інформування про права людини (правозахисне просвітництво). Гуманістична (виховання поваги до людського розмаїття та утвердження цінностей прав людини).	Модерація модератора діалогу між людиною, владою, правозахисниками і спільнотами. Мобілізація участі людей у захисті прав людини. Протекціоністська: популяризація дія-

	людини (правозахисне просвітництво).	Протидія дискримінації та ксенофобії. Мобілізація участі людей у захисті своїх прав людини, використанні потенціалу інклюзивних процесів.	льності правозахисників та правозахисних організацій. Адвокаційна: зміни в політиці та практиці реалізації прав людини в Україні засобами журналістики.
Типові особливості	<i>Вплив</i> на зміну ситуації з порушенням прав людини.	<i>Вплив</i> на розвиток стійкого, гуманного, демократичного суспільства в Україні.	<i>Вплив</i> на зміну ситуації щодо вдосконалення механізмів реалізації прав людини на національному або локальному рівнях.
	Функціональна спрямованість, конкретна тема та конструктивність вирішення.	Функціональна спрямованість, конкретна тема та конструктивність вирішення.	Функціональна спрямованість, конкретна подія/тема, пояснення людською мовою відкритих фактів та їх інтерпретації, конструктивність вирішення / застосування досвіду.
	Влучне висловлювання, пов'язане з адвокаційною кампанією, яке стимулює громадський активізм.	Співучасть журналістів та публічна підтримка реальних людей у ситуаціях порушення їх прав. Реалістичність, відсутність узагальнень та типізації людей.	Популяризація суспільних інтересів.
	Активне залучення цільової аудиторії.	Активне залучення цільової аудиторії.	Активне залучення правозахисників та цільової аудиторії.
Типова структура інформації	Актуалізація змін через конкретну ситуацію – людська історія – обґрунтування обмеження чи порушення права людини – альтернативні та експертні погляди на ситуацію – прогнозування	Актуалізація бар'єрів для людей за ознаками різноманітності – людська історія – надання інформації, обґрунтування обмеження чи порушення права людини – експертна	Актуалізація мети, завдання правозахисного активізму – факти реальності, їх вплив на життя людей – правозахисна експертна оцінка – прогнозування змін та наслідки для людей.

	змін та наслідки для людей.	оцінка – прогнозування змін та наслідки для людей – конструктивні рішення.	
--	-----------------------------	--	--

Інституційний профіль правозахисної журналістики потрібно розглядати в таких поняттєвих межах: (1) як вид професійної журналістики, яка забезпечує інформування та комунікацію про порушення, захист прав людини в Україні, локальні та системні зміни в сфері прав людини; (2) як спеціальна цільова інформаційна діяльність про стан, порушення та боротьбу за права людини в Україні; (3) як журналістський адвокаційний мейнстрім, який зумовлює досвід щодо змін політик та практик реалізації/захисту прав людини в Україні; (4) як система професійної компетентності або самоідентифікації професійної журналістської діяльності на цінностях прав людини та у взаємодії з правозахисниками, правозахисними організаціями. При цьому, поняття «журналістика на цінностях прав людини» потрібно розглядати як суспільну та євроінтеграційну вимогу до практики всієї журналістської та медійної спільнот в Україні.

Висновки

Аналіз посібників, лекцій, наукових статей, журналістських матеріалів, публічних виступів та презентацій в період 2011–2025 років дозволяє інтерпретувати становлення правозахисної журналістики не як спонтанного, а як закономірного явища від чисельних фактів журналістського активізму в правозахисті до послідовного накопичення та аналізу власного досвіду, тематичних та цільових спеціалізацій. Процеси інституалізації правозахисної журналістики (в умовах миру, війни, пандемії, повномасштабної війни) характеризуються унікальністю та чутливістю до порушень прав людини. І цей інституційний рух, хоча й потребує подальшого вивчення, водночас є зрозумілим, тобто логічним і відчутним, оскільки визначає наявність суспільного інтересу або дискусії з питань, що хвилюють суспільство чи його частину, необхідності роз'яснення питань, важливих для суспільного розвитку та просування демократії, євроінтеграційних процесів.

Правозахисна журналістика в Україні є комплексною диференційованою практикою. Форми цієї практики (адвокаційна, соціально-правозахисна журналістика та журналістика правозахисту) не є автономними, перебувають у взаємодії, доповнюють одна одну. Означена взаємодія не механічна чи формальна, а ціннісна, персоналізована мотивами журналістської діяльності, етична, процесуальна, партнерська, чутлива до людини, права якої порушуються. Тому прогнозувати або моделювати майбутнє правозахисної журналістики в цілому не є виправданим. Закономірним є виокремлення типових властивостей, які вже сьогодні формують стратегічний каркас для майбутньої діяльності, а саме:

- по-перше, вплив журналістського матеріалу на зміну ситуації (рівень людини, громади, держави, міжнародної спільноти);
- по-друге, людиноцентричність журналістського матеріалу;
- по-третє, тематична спеціалізація журналістської діяльності, наприклад: журналіст/журналістка висвітлюють тему недискримінації або воєнних злочинів;
- по-четверте, системність журналістської діяльності, її вплив на загальний медійний порядок дня;
- по-п'яте, журналістська діяльність як частина командного (з правозахисниками) або партнерського (фахівці з прав людини, правозахисна спільнота, активісти й активістки, аудиторія) середовища.

Ми також виокремлюємо такі передумови дослідження диференційованої практики правозахисної журналістики в Україні: 1) створення правозахисного інформаційного сигналу як суспільно та соціально значущого; 2) вдосконалення правозахисного інформаційного сигналу за стандартом праволюдності; 3) розвиток аудиторії правозахисної журналістики. Кожна із передумов потребує уваги до соціально-правозахисної методології та подальшого пізнання правозахисної журналістики як посередника між українцями та українською владою не тільки для того, щоб знати, використовувати потенціал прав людини, але фактично заповнити прогалину між декларативними та реальними правами людини.

В умовах повномасштабної війни правозахисна журналістська діяльність стикається з новими викликами, які потребують додаткового вивчення як передумови для післявоєнного розвитку правозахисної журналістики, деякі з них: тенденція зменшення кількості правозахисних журналістів через їхній новий вибір на користь воєнної журналістики (питання нових журналістських кадрів); тенденція збільшення впливу соціальних мереж на широку аудиторію (Медіа без стандартів, 2024), а відповідно і збільшення шок-заголовків, дискримінаційної лексики, мови ворожнечі, цькування, брехні та ін. (питання використання нових інформаційних технологій; питання якісної подачі інформації в цілому та поширення коректного розуміння прав людини); тенденція «мілітаризації поглядів», які знецінюють цінності прав людини (як не на часі), чутливість та сенситивність правозахисної журналістики (питання розширення видань правозахисної, соціальної, судової журналістики як незалежних медіа, питання роз'яснювальної роботи засобами медіа, що повага до людської гідності має бути за замовчуванням, а «не колись там, після завершення війни», питання переходу правозахисної журналістики від інформаційної «оборони» прав людини до інформаційного «наступу»).

Означена конструкція правозахисної журналістики на унікальному українському досвіді протистояння дискримінації, системним порушенням прав людини та документування воєнних злочинів, просування інклюзивних процесів, може стати надійним знаряддям захисту демократії і в інших країнах світу.

Внесок авторів: Костянтин Шендеровський – концептуалізація, огляд літератури; Олександр Чекмишев – окреслення проблеми, редагування.

Декларація про генеративний штучний інтелект та технології, що використовують штучний інтелект у процесі написання. Під час підготовки цієї статті автори не використовувала інструменти штучного інтелекту. Автори статті несуть повну відповідальність за правильне використання та цитування джерел.

Посилання

- Brugger, W. (1995). Das Menschenbild der Menschenrechte. Jahrbuch fuer Recht und Ethik, 3, 121–134. <https://www.jstor.org/stable/43592934>
- Shaw, I.S. (2012). Human Rights Journalism: A Critical Conceptual Framework. In: Human Rights Journalism. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230358874_2
- Адвокаційна журналістика. (2013). Світовий та український досвід: посібник для журналістів з активною громадською позицією [World and Ukrainian experience: a guide for journalists with an active public position]. Луганськ: Правозахисний центр «Поступ». 71 с. <https://zmina.ua/publication/advokacijna-zhurnalistyka-svitovij-ta-ukrayinskyj-dosvid/>
- Без права на правду [Without the right to the truth]. (2024). Список 18 незаконно ув'язнених Росією кримських журналістів. ZMINA Медіа [сайт]. Дата звернення 02.11.2024. <https://zmina.info/articles/uvyazneni-krymski-zhurnalisty/>
- Белінська, І., Шендеровський, К. (2020). Становлення та розвиток соціально-правозахисних медіа: про психічне здоров'я та його порушення. Права людини та бездомні особи: головні інфор-

- маційно-комунікаційні смисли [The formation and development of social and human rights media topics about mental health and its disorders. Human rights and homeless people: main information and communication meanings]. Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 2: Збірник конспектів лекцій [Тексти]. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. <https://zmina.ua/publication/prava-lyudyny-ta-mas-media-v-ukrayini-chastyna-2-zbirnyk-konspektiv-lekczi/>
- Бриж, Є. (2023). Олександра Матвійчук: «Росія інструментувала біль» [Oleksandra Matviychuk: "Russia instrumentalized pain"]. ЗМІ для змін [сайт- проєкт ГО «Детектор медіа»]. Дата звернення 26.02.2023. <https://cs.detector.media/blogs/texts/185214/2023-02-26-oleksandra-matviychuk-rosiya-instrumentuvala-bil/>
- Бутиріна, М. (2018). Ксенофобський дискурс: причини, масштаб, наслідки та уроки для медіа [Xenophobic discourse: causes, scale, consequences and lessons for the media]. Права людини та мас-медіа в Україні: Збірник конспектів лекцій [Тексти]. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. <https://zmina.ua/publication/prava-lyudyny-ta-mas-media-v-ukrayini/>
- Виртосу, І. (2012). Журналістика як правозахист [Journalism as human rights protection]. MEDIASAPIENS. 11.12.2012. <https://ms.detector.media/profstandarti/post/5433/2012-12-11-zhurnalistyka-yak-pravozakhyst/>
- Виртосу, І. (2019). Маніпуляції та захист бізнес-інтересів – це не правозахисна журналістика [Manipulation and protection of business interests is not human rights journalism]. ZMINA.info. Дата звернення 19.03.2019. <https://zmina.info/columns/manipuljiaciji-ta-zahist-biznesinteresiv-ce-ne-pravozahisna-zhurnalistika/>
- Виртосу, І. (2021). Важливо запровадити ціннісний підхід прав людини у викладанні журналістики [It is important to introduce a human rights value approach in teaching journalism]. Journalism Teachers' Academy (Академія викладачів журналістики). Дата звернення 05.06.2021. <https://www.jta.com.ua/knowledge-base/vyrtosu-prava-liudyny-interview/>
- Виртосу, І., Марченко, І. (2021). Правозахисна журналістика: осмислення шляхів розвитку [Human rights journalism: understanding the paths of development]. Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 3: Збірник конспектів лекцій. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/04/humanrightsandmassmedia_block-v5.pdf
- Виртосу, І., Шендеровський, К. (2018). Правозахисна або адвокаційна журналістика: концептуальний підхід становлення та розвитку медіадіяльності [Human rights or advocacy journalism: a conceptual approach to the formation and development of media activities]. Права людини та мас-медіа в Україні: Збірник конспектів лекцій [Тексти]. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. <https://zmina.ua/publication/prava-lyudyny-ta-mas-media-v-ukrayini/>
- Виртосу, І., Шендеровський, К. (2018). Це не лише про меншини [It's not just about minorities]. MediaLab. Дата звернення 31.01.2018. <https://medialab.online/news/advocacy/>
- Голуб, О., Кузьменко, Є. (2020). Порадник висвітлення соціальних прав та вразливих груп в українських медіа [Advisor on coverage of social rights and vulnerable groups in Ukrainian media]. Видано Радою Європи F-67075. Strasbourg CEDEX. 2020 р. <https://rm.coe.int/manual-coverage-of-social-rights-and-vulnerable-groups-in-the-ukraine/1680a06168>
- Декларація про права та обов'язки осіб, груп і організацій для просування та захисту загально визнаних прав та фундаментальні свободи [Declaration on the Rights and Duties of Individuals, Groups and Organizations to Promote and Protect Universally Recognized Rights and Fundamental Freedoms]. (1998). Прийнято резолюцією Генеральної Асамблеї 53/144 від 9 грудня 1998 року. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/defender.shtml
- Денисенко, Л. (2015). Праволюдність [Humanity]. [Інтерв'ю. DW]. Дата звернення 10.12.15. <https://www.dw.com/uk/a-18909288>
- Керівні принципи щодо захисту правозахисників [Guiding Principles on the Protection of Human Rights Defenders]. (2015). Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів. БДПЛ ОБСЄ. <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/d/d/150476.pdf>

- Людина в українському суспільстві в системі цінностей прав людини: сучасний вимір медіадіяльності [A person in Ukrainian society in the system of human rights values: a modern dimension of media activity]. (2021). Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 14 травня 2021 р.). К.: Інститут журналістики. http://journ.univ.kiev.ua/nauka1/wp-content/uploads/2021/05/Zbirnyk_human21.pdf
- Матвійчук, О. (2019). Наша боротьба – це біг на довгу дистанцію [Our struggle is a long-distance race]. TEDxKyiv. Дата звернення 24.07.2019. <https://www.youtube.com/watch?v=hxKrLLxuDCQ&t=32s>
- Медіа без стандартів. Як популярні телеграм-канали показують достовірність інформації [Media without standards. How popular Telegram channels show the reliability of information]. (2024). [Моніторинг контенту]. IMI. 26.07.2024. <https://imi.org.ua/monitorings/media-bez-standartiv-yak-populyarni-telegram-kanaly-pokazuyut-dostovirnist-informatsiyi-i62753>
- Мірошниченко, П. (2018). Висвітлення у ЗМІ питань сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [Media coverage of sexual orientation and gender identity issues]. Права людини та мас-медіа в Україні: Збірник конспектів лекцій [Тексти]. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. <https://zmina.ua/publication/prava-lyudyny-ta-mas-media-v-ukrayini/>
- Мова для порозуміння: пошуки сенсу в поляризованому світі [Language for Understanding: Searching for Meaning in a Polarized World]. (2024). Промова Олександри Матвійчук на LMF 2024. Суспільне. Культура. Дата звернення 17.05.2024. <https://suspihne.media/culture/747661-mova-dla-porozuminna-posuki-sensu-v-polarizovanomu-sviti-promova-oleksandri-matviychuk-na-lmf-2024/>
- Особливості висвітлення життя ключових груп населення. Рекомендації для ЗМІ [Peculiarities of covering the lives of key population groups. Recommendations for the media]. (2021). [Сайт]. https://aph.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Key-groups_web.pdf
- Островська, Н., Шендеровський, К. (2021). Інклюзивний підхід у професійній підготовці журналістів [Inclusive approach in professional training of journalists]. Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 3: Збірник конспектів лекцій. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/04/humanrightsandmassmedia_block-v5.pdf
- Попович, Ю. (2020). Права людини та кримські татари [Human rights and Crimean Tatars]. Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 2: Збірник конспектів лекцій [Тексти]. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. <https://zmina.ua/publication/prava-lyudyny-ta-mas-media-v-ukrayini-chastyna-2-zbirnyk-konspektiv-lekcziy/>
- Права людини та війна [Human rights and war]. (2024). Відкрита лекція Олександри Матвійчук в Київській школі економіки. Дата звернення 4.01.2024. <https://www.youtube.com/watch?v=UFk9OhMH6M>
- Права правозахисників [Rights of human rights defenders]. (2020). Принципи та стандарти правозахисної діяльності. К.: Фонд Домів прав людини. https://almenda.org/wp-content/uploads/2021/12/Rights-of-Defenders_Ukr_web.pdf
- Про Національну стратегію у сфері прав людини [About the National Human Rights Strategy]. (2021). Указ Президента України № 119/2021 від 24 березня 2021 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
- Сашук, Т., Шендеровський, К. (2020). До питання інституційного розвитку соціально значущої (соціально-правозахисної) медіадіяльності в Україні: алгоритм раціонального та чутливого комбінування [On the issue of institutional development of socially significant (social and human rights) media activities in Ukraine: an algorithm of rational and sensitive combination]. Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 2: Збірник конспектів лекцій [Тексти]. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. <https://zmina.ua/publication/prava-lyudyny-ta-mas-media-v-ukrayini-chastyna-2-zbirnyk-konspektiv-lekcziy/>
- Тарасюк, В. (2018). Висвітлення ромської проблематики в ЗМІ: пошук балансу [Media coverage of Roma issues: finding a balance]. Права людини та мас-медіа в Україні: Збірник конспектів лекцій [Тексти]. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. <https://zmina.ua/publication/prava-lyudyny-ta-mas-media-v-ukrayini/>

- У кожного новинного видання є своя «упередженість». То в чому ж різниця між «альтернативною» та «мейнстрімною» пресою [Every news outlet has its own “bias.” So what is the difference between the “alternative” and “mainstream” press]? (2000). The Interim 15 травня 2000. <https://theinterim.com/issues/society-culture/advocacy-journalism/>
- Чернявська, Л. (2020). Права дитини та родина: провідні ідеї, правила та рекомендації щодо підготовки журналістських матеріалів [Children's rights and the family: guiding ideas, rules and recommendations for preparing journalistic materials]. Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 2: Збірник конспектів лекцій [Тексти]. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. <https://zmina.ua/publication/prava-lyudyny-ta-mas-media-v-ukrayini-chastyna-2-zbirnyk-konspektiv-lekczi/>
- Шульська, Н., Зінчук, Р., Гундерук, О. (2024). Образ людини з інвалідністю в українському медіапросторі: особливості номінації і журналістська етика [The image of a person with a disability in the Ukrainian media space: features of the nomination and journalistic ethics]. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика, 35 (74), частина 2, 217–222. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/34>
- Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін [What Ukrainians know and think about human rights: an assessment of changes]. (2018). Резюме дослідження 2016–2018 [С. Колишко, М. Парашевін, В. Яворський]; під заг. ред. Т. Печончик. Київ, 2018. <https://zmina.ua/publication/shho-ukrayinczi-znayut-i-dumayut-pro-prava-lyudyny-ocinka-zmin-2016-2018/>
- Як тримати увагу. Правозахисна журналістика в поляризованому світі [How to stay focused: Human rights journalism in a polarized world]. (2025). Лабораторія журналістики суспільного інтересу. Дата звернення 12.07.2025. <https://soundcloud.com/laboratoriya-19057531/yak-trimati-uvagu-pravozakhisna-zhurnalstika-v-polyarizovanomu-svt>

Надійшла до редакції 25.12.2025
Прийнято до друку 18.01.2026
Оприлюднено 19.01.2026